

Mellom nasjonale ambisjoner, intellektuelt samarbeid og amerikansk filantropi

Forsøkene på å etablere internasjonale studier som vitenskapsdisiplin i Skandinavia før andre verdenskrig

BJØRN ARNE STEINE

Cand.polit., doktorgradsstipendiat, Universitetet i Oslo

b.a.steine@iakh.uio.no



Historien om forsøkene på å etablere og institusjonalisere internasjonale studier i Skandinavia i tiden frem til andre verdenskrig er en historie om ideer, impulser og planer, men i mindre grad om konkrete resultater. I vår tid kjenner vi denne vitenskapsdisiplinen som «internasjonal politikk» (IP), en fagretning innenfor statsvitenskap. Når den i denne artikkelen omtales som «internasjonale studier», er det dels for å plassere den i den perioden den hører hjemme i vår sammenheng, som er tiden frem til og til dels gjennom andre verdenskrig. Men også fordi navnet reflekterer noen ulikheter mellom disiplinen slik den ble forsøkt utviklet før andre verdenskrig og formen den fikk som fagretningen IP i etterkrigstiden. Mens IP primært har vært konsentrert om makt og mekanismer i internasjonal politikk, skilte internasjonale studier før andre verdenskrig seg fra dette ved både i ambisjon og selvforståelse å favne bredere og ved også å oppfatte seg som et verktøy for fred gjennom kunnskap.¹ I internasjonale studier ble folkerettslige, økonomiske, politiske, demografiske og historiske problemstillinger kombinert i en ambisjon om å bygge anvendt kunnskap på bredt grunnlag. Enkelte av disse problemstillingene falt utenfor IP og ble i stedet plukket opp av etterkrigstidens fredsforskning. Internasjonale studier, slik vi finner dem frem til andre verdenskrig, rommet dermed ideer og forlø-

1. Dette bredere spennet i disiplinens emneområde, og dens underliggende formål om å tjene fredssaken, kommer tydelig til uttrykk i andre navn den også figurerte under i den tidlige fasen, som «mellomfolkelige studier» og «studier i mellomfolkelige forhold».

pere både til det som i etterkrigstiden ble IP og fredsforskning. I Storbritannia og andre steder synes dagens *International Relations*-disiplin (IR), som har de samme røttene, å bære i seg mer av arven fra mellomkrigstidens internasjonale studier enn det den statsvitenskapelige fagretningen IP gjør. Nettopp ved at IR fastholder nettopp det tverrfaglige, åpnes det også for videre perspektiver og andre typer forståelser.

Denne artikkelen handler om de tidlige forsøkene på å etablere internasjonale studier i Skandinavia. Hovedfokus vil være på Norge og Sverige, fordi det i disse to landene pågikk parallelle prosesser som studert sammen kaster nytt lys over dette fagets tidlige historie i regionen. I Norge ble ikke internasjonale studier institusjonalisert før det ble en del av det nye faget statsvitenskap ved Universitetet i Oslo i 1947 (Thue 1997a), i tillegg til at det fra like før andre verdenskrig hadde vært en del av porteføljen ved Chr. Michelsens Institutt (CMI). Egen institusjon kom først med Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI) i 1959 og senere Institutt for fredsforskning (PRIO).² Det ble imidlertid gjort etableringsforsøk både før første verdenskrig, med Nobelinstituttet, og i mellomkrigstiden knyttet til miljøene som stod bak opprettelsen av tidsskriftet *Internasjonal Politikk (IP)*.³ Sverige fikk sin institusjon i *Utrikespolitiska institutet (UI)* i 1938, som en del av de samme prosessene som hadde ført til etableringen av norske *IP*.⁴ Det er disse initiativene denne artikkelen diskuterer og søker å sette inn i en større sammenheng.

Selv om forsøkene og tilløpene før andre verdenskrig i større eller mindre grad må karakteriseres som blindgater og ufullførte løp, reiser de interessante spørsmål. Hvilke impulser var de uttrykk for, hva slags vitenskap var det snakk om å etablere, og i hvilken hensikt? Hvilken form skulle dette ta, og innenfor hvilke rammer?

Artikkelen har to empiriske hoveddeler. Etter en kort presentasjon av disiplinens tidlige historie følger den første hoveddelen, som handler om Nobelinstituttets tilblivelse og virksomhet i tiden frem til andre verdenskrig. Det vil bli argumentert for at tankene som dominerte da instituttet

-
2. PRIO ble egen institusjon i 1966, men eksisterte som en del av Institutt for samfunnsforskning fra 1959.
 3. En interessant side av dette feltet som det ikke blir rom for å ta opp i denne sammenhengen, er arbeidet med å omdanne diplomatiet i både Sverige og Norge i retning av kunnskapsbaserte embedsmenn og bort fra diplomatiske korps som i stor grad besto av økonomisk uavhengige sønner av velstående familier. I Sverige begynte dette arbeidet i forbindelse med omleggingen av utenriktjenesten etter unionsoppløsningen i 1905, i Norge begynte det like før andre verdenskrig. I Norge var Universitetet sterkt inne i arbeidet med å utvikle en utdanning for de kommende diplomatene. Om utviklingen av aspirantutdanningen, se blant annet Omang 1959: 561ff; Leira & Neumann 2005, 2007: 157–159; Fure 1996: 69 og Steine 2005b: 261.
 4. UI ble etablert i 1938 som Svensk kommitté för utrikespolitisk upplysning, men endret navn til Utrikespolitiska institutet i 1940 uten at navneendringen innebar endring i organisasjon eller virksomhet.

ble planlagt og etablert, gjør at vi kan snakke om Nobelinstituttet som uttrykk for tidlige ideer om internasjonale studier. Den andre hoveddelen er en i hovedsak kronologisk fremstilling av forsøkene på å institusjonalisere internasjonale studier i Skandinavia i mellomkrigstiden.

Amerikanske stiftelser og forskningsmiljøer, særlig *Rockefeller Foundation* (RF), spilte en avgjørende rolle i utviklingen av europeisk samfunnsvitenskap fra mellomkrigstiden og inn i etterkrigstiden. Fredrik Thue (1997b, 2006) har vist at utviklingen av norsk samfunnsvitenskap i denne perioden var avgjørende påvirket av sine amerikanske forbilder, som Thue beskriver som knyttet til en liberal-progressiv tradisjon (Thue 2006: 598). Initiativene som studeres i denne artikkelen er i høy grad en del av dette bildet. De amerikanske stiftelsene og deres innflytelse over utviklingen av europeisk vitenskap har vært viet stor oppmerksomhet i forskning (f.eks. Fischer 1993; Karl 1997).

Vi ser for tiden en fornyet forskningsinteresse for de amerikanske stiftelsene og deres tette relasjon til særlig amerikansk, men også europeisk internasjonalisme rundt og etter første verdenskrig. Hovedlinjer i dette fellesskapet var støtte til Folkeforbundet. Praktisk ga det seg særlig uttrykk i etablering av ekspertens rolle i internasjonal politikk gjennom vektlegging av anvendt kunnskap (Rietzler 2011). Et hovedargument i det følgende er at nettopp denne koblingen var en utløsende årsak til arbeidet for å etablere internasjonale studier i Skandinavia i mellomkrigstiden.

Både UI og *IPs* tilblivelse er tidligere blitt behandlet i forskning og jubileumsskrifter (Utrikespolitiska instituttet 1953; Leira & Neumann 2007; Steine 2005b), men da stort sett analysert som nasjonale virksomheter med enkelte transnasjonale koblinger. Hvor sterkt disse virksomhetene var preget, for ikke å si styrt, av inter- og transnasjonale strømninger og aktører, kommer imidlertid bare frem hvis vi studerer dem samlet og relasjonelt.

Tidlige internasjonale studier – rasjonalitet, tro, håp og vilje

Internasjonale studier var frem til etter andre verdenskrig en tverrfaglig disiplin som besto av ulike kombinasjoner av folkerett, historie, statsvitenskap, økonomi og andre fagdisipliner, mens man slet med å etablere en egen identitet og retning for faget. Denne perioden i fagets historie har i ettertid gjerne vært fremstilt som naiv og famlende. Dette bildet har i en etter hvert omfattende nyere litteratur blitt kraftig nyansert. Dels har den tidligere grunnleggende ideen om at denne tidlige fasen i fagets historie var formet av en debatt mellom «idealister» og «realister» vært satt under debatt og i hovedsak blitt avvist (f.eks. Ashworth 2002, 2006; Osiander 1998; Schmidt 1998). I forlengelsen har en fornyet interesse for de tidlige aktørene på feltet både forlenget disiplinens historie bakover i tid og løftet

frem mangfoldet i faglig og ideologisk orientering blant pionerene på feltet. Flere har pekt på at det fra slutten av 1800-tallet kan identifiseres forløpere og tilløp til institusjonalisering av internasjonale studier, som sprang ut av ulike ideologiske og faglige retninger (Schmidt 2002; Knutsen 2007; Carvalho; Leira & Hobson 2011, særlig 747–752).

Den første formelle lærestolen i internasjonale studier kom med opprettelsen av et professorat i «international relations» i Aberystwyth i 1919. Erfaringene fra første verdenskrig og ønsket om å unngå en gjentakelse av dens redsler utgjorde en viktig bakgrunn. Deretter fulgte opprettelsen av flere institusjoner på begge sider av Atlanterhavet. De to viktigste var Royal Institute of International Affairs (Chatham House) i London og Council of Foreign Relations i New York (Parmaar 2002, 2004). Disse to ble forbilder for senere institusjoner, også for de institusjonene man håpet å kunne etablere i Skandinavia i vår periode. Felles for dem begge var at de ble etablert med det uttrykkelige mål å påvirke internasjonal politikk gjennom etablering og utdanning av ekspertgrupper, spredning av objektiv kunnskap og påvirkning av opinionen.

Det var et sentralt poeng at internasjonale studier skulle gi anvendt vitenskap, der formidling av forskningens resultater til både beslutningstagere og publikum var nesten like viktig som selve kunnskapsfrembringen. Dette hadde både en teknokratisk dimensjon, der betydningen av ekspertens rolle ble vektlagt, og en folkeopplysningsdimensjon der forestillingen om liberalt demokrati som fredsbetingelse lå under.

Det norske nobelinstitutt: En pionerinstitution for forskning, folkeopplysning – og fred?

Selv om internasjonale studier ikke var institusjonalisert som vitenskapsdisiplin før etter første verdenskrig, fantes det altså linjer og forløpere lenger tilbake i tid. Også i Skandinavia kan vi identifisere enkeltstående akademikere eller politikere eller, mer korrekt, akademikerpolitikere som systemet med ideer om å utvikle vitenskapelig tenkning om internasjonal politikk og internasjonale relasjoner, for å bruke det som grunnlag for en informert utenrikspolitisk styring. Illustrerende eksempler er Rudolf Kjellén (1905, 1914 m.fl.) og Harald Hjärne i Sverige (Elvander 1961) og Sigurd Ibsen i Norge (Steine 2005a). Det var imidlertid ingen av disse som kom i nærheten av å definere eller institusjonalisere den nye disiplinen.

Det norske nobelinstitutt, og diskusjonene om dets opprettelse, utgjør det i særklasse klareste tidlige forsøket på å institusjonalisere og utvikle en vitenskap om internasjonale relasjoner, i hvert fall i Skandinavia og kanskje også i verden for øvrig. 35 år etter instituttets opprettelse i 1904 ble

det, muligens litt overdrevet, av en internasjonal observatør trukket frem som en pionerinstitution på feltet.⁵

Det er i vår sammenheng flere grunner til å dvele ved Nobelinstituttet. For det første viser planarbeidet som ble utført i forkant av instituttets opprettelse gjennomslag for ideer om internasjonale studier som en selvstendig fagretning både i og utenfor Norge allerede på slutten av 1800-tallet. For det andre sier en nærmere studie av instituttets etablering og oppbygging mye om hvordan disiplinens formål og begrunnelse ble oppfattet av aktørene i samtiden. For det tredje er Nobelinstituttets rolle i denne tidlige fasen interessant i en norsk sammenheng fordi det både viser hvor god resonans disse ideene hadde i Norge rundt forrige århundreskifte, og hvordan etableringen av et kunnskapsbasert miljø ved Nobelinstituttet knyttet akademiske og politiske eliter med internasjonal orientering sammen og bidro til å styrke oppfatningen av en norsk rolle i fredsarbeidet og dermed også ideen om en norsk fredstradisjon.

Dagens Nobelinstitutt bærer med seg arven fra disse ideene. De kommer blant annet til uttrykk i instituttets toleddede formålsparagraf: «Instituttets formaal er at følge udviklingen af de mellemfolkelige forhold, særlig arbeidet for fredelige ordninger af disse, og derved veilede komitéen ved prisuddelingen.» Instituttets støttefunksjon for Nobelkomiteen skulle altså forankres i studier av den internasjonale situasjonen. Vel så interessant for oss er det andre leddet: «Ved siden deraf skal det virke for gjensidig kjendskab og vurdna, for fredeligt samkvem, retfærd og broderskab mellem folkene» (§ 6, statutter for Nobels fredspris og Det norske nobelinstitutt). Instituttet ble altså pålagt to sett med oppgaver. Ved siden av arbeidet med prisutdelingen, skulle instituttet selv spille en fredsskapende rolle som aktiv deltager i et fredsarbeid som var tuftet på kunnskap. Særlig dette siste leddet er et eksempel på de opprinnelige begrunnelsene for etablering av internasjonale studier som vitenskap.⁶

Statuttene for Nobelstiftelsen åpnet for å etablere egne nobelinstitutter knyttet til hver av prisene. Fra første stund var det klart at man i Norge var innstilt på å gjøre så mye som mulig ut av denne muligheten for fredsprisens vedkommende. I slutten av november 1901 fikk Nobelkomiteen oversendt resultatet av flere års planleggingsarbeid (Nobelkomiteen 1904), i form av forslag til statutter for et norsk nobelinstitutt. Statuttforslaget var utarbeidet av en komité bestående av fremtredende norske representanter for de vitenskapene som på denne tiden stod sentralt i studier av internasjonale relasjoner. Det vil i praksis si at komite-

5. Internt memo i RF: Tracy Kittredge til Sydnor H. Walker 20.03.1939. RAC, RF, RG1.1, S100, B106, F959.

6. Kildemateriale vedrørende aktuelle utkast og planer finnes i Nobelinstituttets arkiv, som oppbevares på Nobelinstituttet.

ens faglige tyngdepunkt lå i jusen, med et solid innslag av historie og i noe mindre grad økonomi.⁷

Fagkomiteen, som baserte seg på tidligere utarbeidede utkast av nasjonalbibliotekar Axel Drolsum og Nobelkomiteens nylig avdøde første formann, riksadvokat Bernhard Getz, leverte en ambisiøs plan for den nye institusjonen. Planene var en blanding av hjemmeavlede ideer og resultat av diskusjoner med internasjonale kontakter og fagfolk som bedt og ubedt engasjerte seg i diskusjonen. De viktigste av disse utenlandske innspillene kom fra den belgiske juristen Edouard Descamps, som mente at Nobelinstituttet burde deles i en avdeling for forskning og en for praktisk politisk rådgivning, og den tyske juristen Ludwig von Bar, som tok til orde for å etablere et uavhengig og nøytralt internasjonalt akademi som kunne megle i internasjonale konfliktsituasjoner (Descamps 1900; Bar 1900).

Fagkomiteen gikk inn for at Nobelinstituttet skulle etableres som et internasjonalt fredsakademi. Formålet skulle være todelt: «at fremme broderskabet mellem folkene og at bistaa den norske Nobelkomite i dens hverv». Den direkte fredsskapende virksomheten ble altså satt før støttefunksjonen for Nobelkomiteen, men ellers er ikke dette så ulikt formålet til det Nobelinstituttet vi kjenner. For oss er det vel så interessant at dette formålet skulle oppfylles ved at instituttet ville «virke for studiet og udviklingen af folkeretten og alle de kundskabsgrene og institutioner» som var egnet til å støtte opp om fredelige mellomfolkelige rettsforhold og folkenes fredelige samkvem (Statutforslaget av 23.11.1903, § 1).

Tanken var altså, i tråd med forslagene fra Descamps og von Bar, at Nobelakademiet skulle spille en aktiv rolle som gikk langt ut over å bidra i prosessen med å finne verdige vinnere av Nobels fredspris. Akademiet skulle selv drive eller igangsette forskningsarbeid, og i tillegg være en aktivt deltagende aktør i internasjonal fredsmegling. Kun seks av akademiets 45 faste og korresponderende medlemmer skulle være nordmenn. De konkrete fagområdene ville være «folkeretten, statsretten eller statsvidenskapen». Arbeidet skulle tjene til konkret konfliktløsning, ved på den ene siden frembringe relevant kunnskap og på den annen side å anvende denne kunnskapen gjennom å gå inn i konfliktsituasjoner og opptre som objektiv og kunnskapsbasert megler (§ 10). Det som ligger under som en uuttalt forutsetning er den samme troen på den objektive kunnskapens fredsskapende effekter som også i mellomkrigstiden var en bærende forutsetning for internasjonale studier.

Samtidig var nasjonal prestisje åpenbart en viktig komponent i dette planarbeidet. Her tangerer vi forestillingen om den norske fredstradisjo-

7. Komiteen besto av juristene T. H. Aschehoug, Francis Hagerup, Nikolaus Gjelsvik og Bredo Morgenstjerne, historikerne Gustav Storm og Absalon Taranger, historiker og økonom Ebbe Hertzberg og nasjonalbibliotekar Axel Charlot Drolsum.

nen. Allerede under *Den interparlamentariske unions* (IPU) berømte konferanse i Kristiania sommeren 1899, ble de tilreisende delegatene presentert for det kommende Nobelinstituttet. Stortingspresident Viggo Ullmann redegjorde i en tale for hvordan man så for seg at utdelingen av Nobels fredspris skulle håndteres. I den forbindelse kunngjorde han også at man ville etablere et norsk nobelinstitutt som skulle bli «en centralanstalt for studiet og den videnskabelige udvikling af folkeretten». Det nye instituttet ville bidra til at man kunne «faa her i vort land et hovedsæde og et midtpunkt for denne udvikling og fæstelse af folkeretten omkring i de europæiske lande». Håpet var at Norge kunne «meddele de civiliserede lande» at det her fantes adgang for dem som «saa at sige videnskabelig vil tjene fredssagen» til å følge opp denne interessen uten økonomiske bekymringer (St.forh. 1899/1900, Dok. 70: 77).

Sommeren 1899 var altså reservasjonene få og vyene store, og Ullmanns tale mer enn antyder at hensynet til nasjonal prestisje spilte en viktig rolle. Det er viktig å huske at Norge på dette tidspunktet ikke bare fortsatt var i union med Sverige, men at unionsstriden allerede hadde rast i ti år med innflytelse over utenrikspolitikken som stridens kjerne (Stråth 2005; Berg 1995). Ambisjonene om å etablere et storslaget internasjonalt fredsakademi med en sentral rolle i internasjonal konfliktløsning bør altså også forstås som et forsøk på å vinne selvstendig norsk innflytelse i internasjonal politikk. Hadde det gått etter planen, ville Norge unektelig ha oppnådd å skaffe seg en plattform for internasjonal anerkjennelse og innflytelse. Tanken var nemlig at Nobelakademiet i Kristiania skulle bli den tredje siden i et triangel ellers bestående av voldgiftsdomstolen i Haag og IPU, de to viktigste internasjonale organene før Folkeforbundets etablering i 1919 (Nobelkomiteen 1904).

Det Nobelinstituttet som ble etablert i 1904 var imidlertid av et helt annet format enn det internasjonalt ledende akademiet som fagkomiteen så for seg, både hva gjelder arbeidsoppgaver og akademisk tyngde. Hvordan kunne da Nobelinstituttet så sent som i 1939 regnes som en viktig pionerinstitution? Det har sammenheng med at instituttet gjennom hele vår periode, og også langt inn i etterkrigstiden, i varierende grad ivaretok i hvert fall deler av intensjonene fra akademiplanen.

Det første av disse var ansettelsen av tre konsulenter ved instituttet i 1904, samme år som instituttet kom i drift. Ansettelsen av konsulentene var på noen måter en realisering av en minimumsversjon av akademitankens planer om å knytte vitenskapelig kompetanse til instituttet, for på den ene siden å forankre fredsprisen vitenskapelig og på den annen side å ha kapasitet for mindre vitenskapelige prosjekter ved instituttet. De tre konsulentene, i folkerett, politisk historie og statsøkonomi, skulle både utføre studier på sitt eget fagfelt og uttale seg om problemer som ble forelagt dem, i tillegg til å bistå Nobelkomiteen i valget av prisvinnere. Sammen med Nobelinstituttets administrative leder, Nobelkomiteens sekretær (fra 1928

også med tittel som instituttets direktør), utgjorde kollegiet av vitenskapelige konsulenter det første permanente vitenskapelige miljøet i Skandinavia som utelukkende beskjeftiget seg med internasjonale relasjoner i et bredere perspektiv enn bare folkerett. Den første av disse sekretærene, som alle har vært historikere, er spesielt interessant for oss.

Christian Lous Lange var i realiteten den som bygget opp Nobelinstituttet i den første fasen, frem til han ble hentet til stillingen som generalsekretær for IPU i 1909. Virksomheten i IPU gjorde ham selv til fredsprisvinner i 1921. Lange markerte seg som en aktiv og respektert debattant i internasjonale fora helt fra tiden rett etter 1905, og deltok aktivt ved fredskonferanser og etter hvert i Folkeforbundet. Lange var anerkjent som en ledende eksponent for intellektuelt og analytisk fredsarbeid, og ble brukt som ekspert både i Folkeforbundet og på andre arenaer. Han skrev også en doktorgrad om internasjonalismens historie i 1919 (Tønnesson 2005a, 2005b). Lange beholdt tette bånd til Nobelinstituttet og -komiteen til sin død i 1938, først som sekretær for komiteen og instituttet, deretter fra 1909 til 1933 som honorær konsulent og endelig fra 1934 som medlem av Nobelkomiteen.

Ved Nobelinstituttet kom folkeopplysningstanken til uttrykk ved at instituttet ga økonomisk støtte til tidsskrifter som prioriterte relevant stoff. Det innebar blant annet at Nobelkomiteen og -instituttet i de første årene regnet *Samtiden* som sitt tidsskrift, og finansierte deler av dets drift, i tillegg til egne publikasjoner (Nobelkomiteen 1904). I mellomkrigstiden utviklet man folkeopplysningsvirksomheten videre til også å satse på åpne forelesninger rettet mot et bredt publikum. I den første tiden etter første verdenskrig baserte man seg på inviterte forskere, men fra 1928 ansatte Nobelinstituttet egne faste forelesere (Nobelkomiteen 1929).

Nobelinstituttet var frem til andre verdenskrig samlingspunkt for norske akademiske og politiske miljøer med interesse for internasjonale relasjoner. I og med at det ved Nobelinstituttet foregikk løpende diskusjoner om disse spørsmålene, fantes det der et miljø som hadde lang erfaring med å forholde seg faglig til spørsmål om samspillet mellom stater og nasjoner, om årsaker til krig og forutsetninger for fred. Det var snakk om et miljø som besatt og verdsatte et høyt kunnskapsnivå om verden utenfor Norge, og som mente at slik kunnskap i seg selv hadde praktisk og politisk verdi. Miljøet ved Nobelinstituttet var tverrfaglig og med stor akademisk og politisk tyngde, og levde slik sett opp til tenketankidealet som stod så sentralt i mellomkrigstiden.⁸

8. Noen eksempler: Syv, halvparten av de fjorten personene som over lengre eller kortere tid var norske utenriksministre i perioden 1905–1965, satt eller hadde sittet i Nobelkomiteen eller vært vitenskapelig ansatte ved Nobelinstituttet. Eller begge deler. I tillegg fungerte flere medlemmer av det vitenskapelige personellet ved instituttet også som viktige rådgivere for Utenriksdepartementet og som delegerte til Folkeforbundet. Frede Castberg, Christian Lous Lange, Mikael H. Lie og Arnold Ræstad er noen av eksemplene.

Det er altså et visst belegg for å kalle Nobelinstituttet en pionerinstitution på feltet, også i internasjonal målestokk. Ideene som lå til grunn for planene om et internasjonalt akademi var moderne og progressive forløpere for ideer som senere skulle få gjennomslag i USA og Europa i kjølvannet av første verdenskrig. Når instituttet likevel ikke ble realisert som en fullt utviklet institusjon av internasjonalt format, hadde det primært sammenheng med at knappe ressurser fra starten av begrenset rommet for å satse på et internasjonalt akademi. Ideen ble aldri helt glemt, men da utviklingen av internasjonale studier skjøt fart etter første verdenskrig, skjedde det med tyngdepunkt utenfor Norges grenser, og Nobelinstituttet ble aldri mer enn én av flere nasjonale aktører i samspill med internasjonale samarbeidspartnere.

Mellomkrigstiden: Kunnskap for fred i turbulente tider

På begynnelsen av 1930-tallet kom det ny fart i arbeidet for internasjonale studier i hele Skandinavia, men særlig i Norge og Sverige. Utviklingen i de tre landene løp ikke bare parallelt. Tvert imot ble virksomheten i Norge, Sverige og Danmark forsøkt drevet igjennom som et felles skandinavisk prosjekt. Den skandinaviske orienteringen var resultat av at premisene for virksomheten ble lagt av internasjonale samarbeidspartnere, som foretrakk en felles skandinavisk løsning når internasjonale studier skulle etableres i de nordeuropeiske småstatene.

1919–1940: Nasjonale miljøer og transnasjonale nettverk

Satsingene i Skandinavia fra ca. 1933 og frem til andre verdenskrig inngikk i et storstilt prosjekt innenfor rammene av Folkeforbundets Institutt for intellektuelt samarbeid (IIIC) og dets satellitt, Den internasjonale studiekonferansen (ISC). Like viktige som disse Folkeforbundsorganene var de amerikanske filantropiske stiftelsene som finansierte dem. Stiftelsene RF og *Carnegie Endowment for International Peace* (CEIP) hadde utviklet sine egne programmer for støtte til internasjonale studier. I vår sammenheng er RF viktigst, fordi den spilte rollen som initiativtaker og var den fremste finansieringskilden, men også CEIP er interessant. Blant annet fordi CEIP knyttet til seg sentrale europeiske aktører i sitt faglige arbeid, blant disse Chr. L. Lange og Östen Undén, som begge er viktige i de prosessene denne artikkelen behandler.

Fra ca. 1934 var internasjonale studier en hovedsatsing for RF. Det var to målsettinger for stiftelsens arbeid på feltet:

[...] the promotion of better understanding among people of different nationalities in situations involving issues of a controversial nature; and the establishment and development of the rôle of the expert in the amicable settlement of international disputes (Rockefeller Foundation 1934: 258–259).

Igjen både fokus på folkeopplysning som forutsetning for demokratisk utenrikspolitikk, demokratisk utenrikspolitikk som forutsetning for fred og en teknokratisk vekt på ekspertenes rolle i internasjonal politikk.⁹ RFs fremstøt for internasjonale studier i Skandinavia falt sammen med, og var en del av, disse satsingene i første halvdel av 1930-tallet. Disse grunnleggende ideene var dermed fundamentet også for stiftelsens vurdering av de potensielle skandinaviske samarbeidspartnerne og for de muligheter stiftelsen og dens medarbeidere så i disse landene og deres politiske og vitenskapelige miljøer.

Den internasjonale studiekonferansen, ISC, ble etablert i 1928 som et permanent organ som skulle samarbeide med og koordinere virksomheten til ulike nasjonale institusjoner som arbeidet med internasjonale studier (Wright 1937: 11–15). ISCs virksomhet skulle drives på to nivåer. For det første skulle man utvikle et system for teknisk samarbeid mellom de tilknyttede institusjonene, og for det andre skulle studiekonferansen arbeide for å organisere kollektiv forskning om konkrete problemer i internasjonale relasjoner (Wright 1937: 11; Long 2006: 604–607).

I tiden etter 1934 ble ISC svært sentral i de amerikanske filantropiske stiftelsenes arbeid for internasjonale studier. CEIP var representert i ISCs styre, og RF valgte å kanalisere hovedtyngden av sin støtte til internasjonale studier gjennom virksomhet knyttet til ISC. Denne virksomheten var toleddet: På den ene siden skulle man løse konkrete forskningsoppgaver knyttet til reelle og konkrete problemstillinger, for derigjennom å påvirke utenrikspolitikken som ble ført i de enkelte landene. Samtidig skulle disiplinen internasjonale studier utbres til flest mulig land.

En viktig del av ISCs virksomhet gikk ut på å bidra til å etablere institusjoner og internasjonale studier som fag i land der slike institusjoner ikke allerede fantes. Forutsetningen for at et land kunne bli medlem i ISC var at det fantes et nasjonalt organ, fortrinnsvis en institusjon, som kunne stå som ansvarlig nasjonal koordinator for virksomheten. Det er på dette punktet samarbeidet mellom RF og ISC/IIC får relevans for oss.

9. Blant annet memorandum 9. oktober 1936 av Sydnor H. Walker: Present Program in International Relations, s. 1 og International Relations. Report on Program Prepared for the Meeting of the Trustee Advisory Committee, 14. mars 1938, s. 1, begge i RAC, RFII. RG 3 Admin, S 910, B 7, F 66.

De nasjonale miljøene

Danmark var det av de tre skandinaviske landene der det tidligst ble tatt grep i retning av å etablere en institusjon for internasjonale studier, hvis vi ser bort fra Nobelinstituttet. *Institut for Historie og Samfunnsøkonomi* var under ledelse av Danmarks utenriksminister, historikeren og internasjonalskribenten Peter Munch (Sjøqvist 1976: 251). Selv om instituttet fra starten av ikke arbeidet direkte med internasjonale studier, var det likevel det miljøet i Skandinavia som lå sterkest an til å utvikle disiplinen innenfor institusjonelle rammer. *Instituttet* ble opprettet i 1926 med formål om å «fremme samarbeidende og induktiv forskning om samtidens sosiale og økonomiske problemer». ¹⁰ Forskningsvirksomheten ved *Instituttet* var i utgangspunktet fordelt på tre fagfelt: økonomi, historie og internasjonale relasjoner. I realiteten hadde i praksis all forskning ved instituttet frem til 1935 dreid seg om økonomiske spørsmål, i stor grad basert på historisk kilde-materiale. ¹¹ Slik kom det langt på vei også til å fortsette.

Som vi har sett fantes det i Norge i Nobelinstituttet anslag til en institusjon for internasjonale studier. I tilknytning til deler av miljøet rundt Nobelinstituttet, ble det under første verdenskrig også tatt et annet initiativ som en stund så ut til å kunne ta opp arven fra den opprinnelige planen om et Nobelakademi: den senere formann i Nobelkomiteen, Fredrik Stangs *Institutt for sammenlignende kulturforskning* (IFSK). IFSK hadde utgangspunkt i et bredt program for vitenskap og fredsarbeid som ble utarbeidet av Stang under første verdenskrig. Bakgrunnen var en tale Stang holdt i *Den skandinaviske interparlamentariske union* i 1917. I denne talen trakk han opp hovedlinjene for et vitenskapelig fundert fredsarbeid, med base i Norden. Ambisjonen var å fremme de nordiske landenes vitenskap, allmenne status og posisjon og samtidig bidra til forbrødring mellom de tidligere krigførende partene (Kyllingstad 2008, særlig 13ff). Mens Stangs opprinnelige plan var en akademiplan med adskillige fellestrekk med den opprinnelige planen om et Nobelakademi i Oslo, kom IFSK til å arbeide med antropologiske studier som primært var orientert om norske og nordiske forhold. IFSKs primære finansieringskilde var allerede fra 1920-tallet fond i Rockefeller-systemet.

Under første verdenskrig drev personer knyttet til Nobelmiljøet, og dels også IFSK, en rekke andre former for virksomhet som knyttet sammen utenrikspolitikk, fred, forskning og formidling. Et stykke på vei

10. Sitert fra RF-notatet Institute of Economics and History at Copenhagen 1933 (udatert). RAC. RFII, RG 1.1, S 713, B 6, F 66.

11. Forskningsoversikten i dette avsnittet bygger på rapporten The Institute of Economics and History Copenhagen – Denmark. Summary of Activities fra direktøren for instituttet, Jørgen Pedersen, til Rockefeller Foundation. Rapporten er udateret, men er utarbeidet i tidsrommet mellom 6. februar og 1. mars 1935. RAC. RFII, RG 1.1, S 713, B 6, F 66.

kan deler av denne virksomheten sees som forløpere for noe av det arbeidet som i mellomkrigstiden ble videreført innenfor internasjonale studier. Blant norske aktører som var særlig aktive i krigsårene finner vi Halvdan Koht og ikke minst Christian Lous Lange. Begge deltok i det som i vår sammenheng kanskje er det mest interessante arbeidet: bredt anlagt vitenskapelig utredningsarbeid for løsning av internasjonale problemer etter krigen. Dette arbeidet involverte forskere fra en rekke land, og foregikk i regi av *Sentralorganisasjonen for varig fred*, som hadde sete i Haag, og den norske filialen *Norsk komité for varig fred* (og dens søsterorganisasjoner i andre land). Lange og Koht ledet hver sin internasjonale gruppe i studiet av hhv. mulighetene for å utvikle en internasjonal organisasjon på bakgrunn av Haagkonferansene og «nasjonalitetenes problem» (Skjoldager & Tønnesson 2008: 309; Koht 1964).

Det viktigste nasjonale initiativet i Norge kom imidlertid i Bergen, og det kom en god stund etter første verdenskrig. *Chr. Michelsens Institutt* (CMI) etablerte seg i løpet av en to–tre års periode fra 1936 som et sentrum i norsk og skandinavisk arbeid for internasjonale studier. I 1935 startet CMI arbeidet med å realisere det som ved instituttet gikk under navnet «Den fjerde oppgave» og i instituttets statutter var formulert som å ta på seg «et kulturelt eller vitenskapelig arbeid til fremme av toleranse og fordragelighet mellom nasjoner og raser [...]» (Chr. Michelsens Institutt 1937: 7).

CMI knyttet umiddelbart kontakter med internasjonale miljøer på feltet. Blant annet ble det etablert samarbeid med RF. Dette samarbeidet innebar at RF gjennom et spesialstipend finansierte ett års videreutdanning for den som ble ansatt som CMIs ansvarlige for å utvikle instituttets program for internasjonale studier. Denne personen var juristen Edvard Hambro, som samme år hadde tatt en doktorgrad i folkerett i Genève. Hambro tiltrådte stillingen 1. januar 1938, etter å ha brukt tiden fra høsten 1936 til reiser i USA og ulike europeiske land for RF og CMIs regning (Chr. Michelsens Institutt 1938: 7).

Hambro gikk straks i gang med å utarbeide et program for CMIs arbeid med internasjonale studier. Dette programmet føyer seg pent inn i mønsteret for internasjonale studier i mellomkrigstiden ved å fokusere på to hovedområder: opplysningsvirksomhet og forskning (Chr. Michelsens Institutt 1939: 24). Som CMIs ansvarlige for internasjonale studier holdt Hambro foredrag og publiserte artikler. I hovedsak dreide Hambros arbeider i denne perioden seg om på den ene siden å forsvare og begrunne etablering av internasjonale mekanismer for konflikthåndtering og organisering, særlig i form av forsvar for Folkeforbundet som politisk (freds)prosjekt (Hambro 1938), og om begrunnelser for satsing på å utvikle internasjonale studier som vitenskap. Når det gjelder begrunnelsen for den nye disiplinen, argumenterte han særlig med behovet for kunnskap hos diplomater og andre aktører i vanskelige politiske situasjoner (Hambro 1939).

Selv om den internasjonale utviklingen syntes å gå i feil retning og virksomheten for fred gjennom vitenskap kunne virke nytteløs, måtte man, hevdet han, holde fast ved «håpet og troen på at fornuften engang i fremtiden vil seire, og at det langsomme arbeide ved å skape kunnskap og forståelse til slutt vil legge sten på sten til den grunnmur som trenges i mellomfolkelige forhold».¹²

Edvard Hambro spilte en viktig rolle for at CMI på kort tid markerte seg både nasjonalt og internasjonalt. Senere ble denne avdelingen ved CMI styrket med H. O. Christophersen, også han med bredt internasjonalt kontaktnett og internasjonal erfaring, blant annet fra ISC. Allerede i løpet av det første året Hambro var virksom ved CMI, seilte instituttet opp som det skandinaviske kraftsenteret i arbeidet med internasjonale studier. Denne posisjonen ble styrket helt frem til den tyske invasjonen 9. april 1940 satt en stopper for det.

Det miljøet i Sverige som bar dette arbeidet videre var Utrikespolitiska instituttet (UI), som ble etablert under navnet *Svensk kommitté för utrikespolitisk upplysning* i 1938. UI ble etablert ved at RF og IIIC tilførte det svenske miljøet ressurser under forutsetning av at man fikk til en samling av de ulike miljøene som arbeidet med forskjelligartede tilløp til internasjonale studier. Grovt sett var det snakk om tre ulike miljøer: et publisistisk og relativt høyreorientert historikermiljø rundt Bonnier forlag, sosialdemokratisk og liberalt orienterte akademikere og fredsaktivistene i kretsen rundt tidsskriftet, og organisasjonen, *Mellanfolkligt samarbete för fred*.

Da planen om opprettelsen av et forskningsinstitutt for internasjonale studier ble lansert offentlig i Sverige, kom initiativet fra et i utgangspunktet overraskende hold. Gjennom et stort oppslag i den nasjonal-konservative avisen *Nya Daglig Allehanda* (NDA) ble den nye vitenskapen presentert for svensk offentlighet.¹³ Planen sprang ut av et miljø av unge humanister og skribenter med bakgrunn fra Stockholms Högskola og Bonnier forlags ulike tidsskrifter og oppslagsverk. Forslaget i 1930 gikk ut på å opprette et samtidshistorisk institutt i tilknytning til Stockholms Högskola, som skulle studere de siste års internasjonale og politiske historie. Utgangspunktet skulle være å studere første verdenskrig, dens årsaker og dens resultater, men det overordnede formålet var en heving av kunnskapen om «modern politikk». Det ble ikke gjort noe forsøk på å fremstille planene som et fredsprosjekt, og det ble ikke gjort noen direkte koblinger til det overordnede fredsprosjektet som lå implisitt i arbeidet for å etablere internasjonale studier fra for eksempel IIIC/ISC og RFs side. Derimot ble det henvist til svensk nasjonal interesse og behovet for kunnskap og kom-

12. Edvard Hambro: Memorandum av 19.01.1938: 1. CMI. Div. korr. fra Edv. Hambros korr. «Den fjerde oppgave».

13. *Nya Daglig Allehanda* 26.10.1930.

petanse både hos svenske politiske og diplomatiske eliter og som en generell heving av nivået i den «politiske kultur». Altså primært en vekt på behovet for ekspertise. Dette er ikke så overraskende, i og med at forslaget om et samtidshistorisk institutt sprang ut av et hovedsakelig høyreorientert miljø med en mildest talt avmålt holdning til alt som smakte av nedrustningsaktivisme og fredsarbeid. I dette miljøet hersket det ikke bare ulike grader av motstand mot parlamentarisk partivesen, men også direkte motvilje mot internasjonalisme og fredsbevegelsen.

Dette i skarp kontrast til et annet svensk miljø som kom til å spille en rolle i arbeidet med internasjonale studier: *Informationsbyrån mellanfolkligt samarbete för fred*. Dette var et miljø som oppfattet seg som del av fredsbevegelsen og som utga tidsskriftet *Mellanfolkligt samarbete*, ett av flere svenske kulturradikale tidsskrifter som på 1930-tallet engasjerte seg sterkt i kampen for fred og mot fascisme. I tillegg til utgivelsen av *Mellanfolkligt samarbete* var Informationsbyrån involvert i kursvirksomhet og var knyttet til den kooperative bevegelsens folkeopplysningsarbeid. Sentrale ideologiske grunnstener var arbeid for nedrustning, internasjonal brobygging, pan-europatanken og lignende ideer. I en periode ble det forsøkt å gjøre *Mellanfolkligt samarbete* til et nordisk foretak, og man laget blant annet en nordisk paraplyorganisasjon der blant andre Chr. Lous Lange inngikk som ett av styremedlemmene (Ringsby 2010: 213).

I tillegg til disse miljøene fantes det også i Sverige uavhengige akademikere innenfor ulike disipliner som arbeidet med problemstillinger knyttet til internasjonale studier. Det dreide seg først og fremst om jurister, men også om statsvitere, økonomer og andre. Nettopp dette miljøet skulle komme til å få den sentrale rollen i den første kontakten mellom RF og de skandinaviske miljøene.

Et Rockefeller-finansiert skandinavisk forskningsprosjekt?

Arbeidet med en fellesskandinavisk forskningsplan for internasjonale studier kom i gang som resultat av at en av RFs representanter, Tracy B. Kittredge, besøkte de tre skandinaviske hovedstedene i begynnelsen av desember 1933. Møtene i Stockholm ser ut til å ha vært særlig fruktbare.¹⁴ Det synes klart at det svenske miljøet fra starten pekte seg ut til å skulle spille en ledende rolle i arbeidet. Gjennom yngre forskere som Gunnar Myrdal og Herbert Tingsten kom Kittredge i kontakt med Östen Undén.¹⁵ Undén var akkurat en slik samarbeidspartner RF gjerne satset på, etter som han hadde bred internasjonal erfaring og kontakter helt til topps både på universitetsfeltet og utenrikspolitisk i Sverige. Undéns nettverk borget

14. Memorandum Tracy B. Kittredge til John Van Sickle: Studies in International Relations in Scandinavia, 04.12.33. RAC, RF. RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

15. Brev Kittredge til John Van Sickle 04.12.33. RAC, RF. RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

dermed for at innsatsen ville betale seg i form av praktiske resultater og bredt gjennomslag. Høsten 1934 ble det ny giv i arbeidet da den unge statsviteren Herbert Tingsten fikk et seks måneders Rockefeller-stipend for å kunne arbeide med prosjektet på heltid.¹⁶ Til tross for at arbeidet gikk tregt og var preget av både tvil og manglende lyst til å forplikte seg fra skandinavisk side, ble det etablert egne nasjonale Rockefeller-komiteer med representanter for jus, historie, statsvitenskap og økonomi, og til sammen utgjorde disse komiteene et skandinavisk nettverk. Til slutt ble det også utarbeidet en plan for et skandinavisk forskningsprosjekt.

Forskningsprogrammet av 1935

Den skandinaviske komiteen søkte i juni 1935 RF om støtte til et tidsavgrenset forskningsprosjekt «of the development of international relations in recent years» av tre til fem års varighet.¹⁷ Prosjektets store styrke var forankringen i de absolutte akademiske og politiske elitesjiktene i Skandinavia. De tre som undertegnet søknaden i juni 1935 var alle sammen regjeringsmedlemmer. To av dem, Munch og Koht, var til og med utenriksministre. Undén var konsultativt statsråd, men også han hadde vært utenriksminister. De hadde alle tre internasjonal erfaring både som politikere og akademikere. Undén hadde som jurist vært knyttet til både Folkeforbundet, voldgiftsprosesser og svensk utenrikspolitikk, Munch og Koht var blant mye annet aktive innenfor fredsbevegelsen. Denne topptunge forankringen i nasjonale politiske og akademiske miljøer var imidlertid ikke tilstrekkelig.

Det forskningsprogrammet som ble utarbeidet sommeren 1935 var preget av at den internasjonale situasjonen i første halvdel av 1930-tallet var dominert av to gjensidig påvirkende fenomener: den økonomiske krisen etter 1929 og fremgangen for antidemokratiske regimer og politisk og økonomisk nasjonalisme. Selv om det aldri ble realisert, er det interessant fordi det gir en, riktig nok vag, pekepinn på hva slags innhold dette skandinaviske nettverket så for seg at «internasjonale studier» burde ha.

Prosjektet, som var gitt tittelen «The economic & social, domestic & international development in Europe after 1929»,¹⁸ var delt i tre adskilte delprosjekter som hver for seg representerte de involverte fagdisiplinene: jus, økonomi og historie/statsvitenskap.¹⁹ Ut over titlene og en rekke stikk-

16. Telegram Kittredge–Sydnor Walker 06.11.34. RAC, RF, RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

17. Brev Östen Undén, Halvdan Koht og Peter Munch til Kittredge 03.06.1935. RAC, RF, RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

18. Draft proposal to the Rockefeller Foundation, 03.06.1935, s. 3–5. RAC, RF, RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

19. Delprosjektene var The Policy of Economic Isolation After 1929, The Political Consequences of the Economic Crisis in the Different Countries og The Influence of the Economic Crisis on the Relations between the States of Europe.

ord var ikke forskningsprogrammet presisert eller utviklet i særlig grad. Med dette forskningsprogrammet plasserte skandinavene seg nær kjernen i det som på denne tiden var de dominerende tendensene i internasjonale studier, med vekt på krisen i internasjonal økonomi og den påfølgende bevegelsen i retning av planøkonomi og proteksjonisme, eller «økonomisk nasjonalisme», og trusselen mot det liberale demokratiet. Det ble imidlertid raskt klart også for skandinavene selv at den foreslåtte planen ikke svarte til RFs forventninger. Planen ble derfor revidert høsten 1935, etter samtaler med RFs representanter. I den nye planen var hovedpunktet at det i stedet skulle opprettes tre institusjoner, en i hvert av landene, «for studying and investigating the latest political, juridical, social and economic development with special reference to international relations».²⁰

Denne klare imøtekommelsen kom imidlertid for sent. Etter noen halvhjertede forsøk på å komme til enighet, havarerte hele initiativet i januar og februar 1936. Det interessante er at havariet fra RFs side ble gjennomført på mest mulig kontrollert måte, i den uttalte hensikt å berede grunnen for videre samarbeid innenfor rammene av stiftelsens nye hovedsamarbeidspartnere, IIIC og ISC. Representanter fra IIIC/ISC var godt kjent med det haltende forsøket på å etablere et skandinavisk prosjekt innenfor internasjonale studier for RFs regning. De fikk signaler om at RF antagelig ville være villig til å bidra økonomisk i en noe mindre skala til eventuelle nasjonale grupper knyttet til ISC dersom prosjekt-/institusjonsplanene havarerte.²¹ Det var nettopp dette som ble løsningen. IIIC/ISCs fremstøt overfor Norge og Sverige skjedde i samråd med RF.²² Det foregikk med andre ord en stillferdig prosess der både RF og IIIC ved hjelp av løfter om Rockefeller-midler og overtalelser forsøkte å dreie det skandinaviske prosjektet i retning av ISC.

Konkret foregikk dette ved at representanter for IIIC og ISC besøkte Sverige og Norge for å sondere terrenget. Denne prosessen begynte for alvor høsten 1935 og skjøt fart på nyåret 1936. Det som var avgjørende var at IIICs representanter lyktes i å skaffe seg oversikt over de eksisterende nasjonale miljøene, og fremfor alt var med på å legge grunnlag for at disse miljøene lyktes i å etablere et samarbeid.

20. Brev Koht, Munch og Undén til Rockefeller Foundation 24.09.1935. RAC. RF, RG 1.1, S 716, B 1, F 7.

21. Memo Kittredge-Walker 25.10.1935: Norwegian Committee on International Relations, Conversation of TBK, October 24, 1935, with Mr. Chalmers Wright. RAC. RF, RG 1.1, S 100, SS, B 111, F 1020.

22. Memo Kittredge-Walker 05.12.1935: Organization of Norwegian Commission for the Coordination of Studies of International Relations. RAC. RF, RG 1.1, S 100, SS, B 111, F 1020.

*Den teknokratiske dimensjonen:**Private forskningskomiteer for internasjonale studier*

*Norsk samordningskomité for internasjonale studier*²³ ble dannet i slutten av november 1935, som et resultat av kontakten mellom representanter for IIIC/ISC og sentrale norske aktører som er beskrevet ovenfor. På samme måte fulgte *Svenska samarbetskommittén för internationella studier* etter i februar 1936. Både i Norge og Sverige innebar etableringen av samordningskomiteene at man for første gang fikk på bena et fungerende samarbeid mellom de nasjonale forskningsmiljøene og RFs *International Relations*-program. Prosessene i Norge og Sverige var i det store og hele parallelle, med Norge noen uker eller måneder foran Sverige hele veien. Komiteenes eneste formål var å koordinere og igangsette nasjonalt forankret forskning til de internasjonale studiekonferansene.

Den norske samordningskomiteen hadde fra starten ti medlemmer.²⁴ Bare to av disse, Frede Castberg og Halvdan Koht, hadde vært medlemmer av Rockefeller-komiteen som ble opprettet et halvt år tidligere, våren 1935. Viktigere var det at flere andre interessante navn var kommet med i stedet. Den i særklasse viktigste av disse var Chr. Lous Lange, som igjen var tilbake i Norge og naturlig inntok en sentral posisjon i det norske utenrikspolitiske miljøet. Lange tok umiddelbart lederrollen på norsk side.

Opprettelsen av samarbeidskomiteene, deres sammensetning og program var preget av den ukklarheten med hensyn til internasjonale studiers vitenskapelige innretning og faglige innhold som også preget disiplinen generelt. Komitémedlemmene var ikke desto mindre internasjonalt anerkjente forskere på sine ulike fagfelt. I begge land er det i tillegg snakk om mennesker som skulle komme til å bli blant etterkrigstidens politiske lederskikkelser.²⁵

23. Komiteen opptrådte under ulike navn, blant annet *Norsk samarbeidskomité for internasjonale studier*, uten at variasjonene reflekterer noen praktiske eller innholdsmessige forskjeller. Derimot hadde det en praktisk betydning da komiteen i begynnelsen av 1937 endret navn til *Norsk komité for internasjonale studier* – altså at «samordning», «samarbeid» osv. forsvant ut av komiténavnet. Som vi kommer tilbake til nedenfor, signaliserte denne navneendringen den viktige overgangen fra privat og uoffisiell komité til en representativ komité med et i hvert fall offisielt preg.

24. De ti medlemmene i Samordningskomiteen var høyesterettsdommer Thorvald Boye, Frede Castberg, direktør for Statistisk Sentralbyrå – og senere formann i Nobelkomiteen – Gunnar Jahn, Halvdan Koht, Christian Lous Lange, som var formann i komiteen, Halvard M. Lange, direktør ved AOF og Christian L. Langes sønn, Nobelinstituttets direktør Ragnvald Moe, historiker, publisist og fast foreleser ved Nobelinstituttet, Arne Ording, sentralbanksjef Nicolai Rygg og publisist Axel Sømme. I tillegg var Rolf Andersen i UD knyttet til komiteen som sekretær.

25. Den svenske komiteens medlemmer var ved opprettelsen i februar 1936: Östen Undén (formann), Herbert Tingsten (sekretær), Eli Heckscher, Bertil Ohlin, Gunnar Myrdal, Nils Herlitz, Sven Wicksell og Torsten Gihl.

Begge de nasjonale komiteene gikk i gang med planer for bidrag til ISCs forskning. Den aktuelle ISC-konferansen var «Peaceful Change» i 1937. Den norske komiteens planer forelå allerede tidlig i februar 1936, og dannet grunnlag for en søknad om pengestøtte fra RF som ble innvilget i april 1936. Bare en av tre opprinnelig planlagte norske studier ble gjennomført og fremlagt på studiekonferansen i Paris i juli 1937 (Skaug 1937).

Den svenske komiteen fremla sitt forskningsprogram i mai 1936. Dette programmet besto av to arbeider, et av Bertil Ohlin om «The problems of international economic relations, especially questions of markets and raw-materials» og et av Utenriksdepartementets sjefsarkivar, juristen Torsten Gihl, om «International legislation, changes in international law and international legal situations».²⁶ Ingen av dem ser ut til å ha blitt fremlagt på studiekonferansen sommeren 1937.

Med dette var både det norske og det svenske forskningsmiljøet knyttet til det pågående forskningsarbeidet i ISC ved hjelp av Rockefeller-penger. De kunne imidlertid ikke bli fullverdige medlemmer av ISC, fordi de fortsatt var å anse som private komiteer av interesserte vitenskapsmenn, og ikke representative institusjoner. For å bøte på dette ble det igangsatt en prosess for å formalisere komiteene og forankre dem representativt i nasjonale institusjoner. Dette skjedde parallelt og delvis i sammenheng med en annen og på sikt mye viktigere prosess: etableringen av komiteer og, for Sveriges vedkommende, en institusjon med folkeopplysning som hovedmål.

Folkeopplysningsdimensjonen og fastere organisering: Internasjonal Politikk, Internasjonell Politikk og Utrikespolitiska institutet

Igjen kom initiativet og incitamentene fra RF og Tracy Kittredge. Allerede vinteren 1936 forhørte han seg om de norske og svenske miljøene ville være interessert å utvide virksomheten til også å gjelde utadrettet informasjonsvirksomhet, forutsatt at RF stilte midler til disposisjon. Dette initiativet ble mottatt med betydelig entusiasme i begge land, og arbeidet startet nokså umiddelbart. Som tilfellet var med de første komiteene, var det også denne gangen parallelle utviklinger i de to landene, med Norge noen måneder foran Sverige. I begge landene ble sluttresultatet etablering av et vitenskapelig tidsskrift rettet mot en bred offentlighet, med formål å bringe objektiv kunnskap om internasjonale forhold ut til en opplyst opinion. Det norske tidsskriftet var *Internasjonal Politikk*, som utkom med sitt første nummer i 1937. Det svenske søstertidsskriftet utkom med første nummer i 1938, og fikk tittelen *Internasjonell Politikk*. Oppstarten av disse tidsskriftene forløp i de store hovedtrekkene likt i de to landene, og er i

26. Brev Undén–Kittredge 14.05.1936. RF. RG 1.1, S 100, B 111, F 1027.

hvert fall for norske *IPs* del fint fremstilt av Halvard Leira og Iver Neumann (2007: 151–156; se også Steine 2005b). Derfor skal vi her konsentrere oss om noen interessante forskjeller mellom Norge og Sverige.

I Sverige førte dette nye initiativet til at de ulike svenske miljøene for første gang ble samlet om felles innsats. I løpet av 1936 og 1937 ble det, under et visst press fra representanter for RF og IIIC, etablert samarbeid på tvers av gamle organisatoriske og til dels ideologiske grenser. Representanter for de forskjellige miljøene som på en eller annen måte arbeidet faglig med utenrikspolitiske problemstillinger, samlet seg om felles arbeid for opinionsrettet og forskningsbasert opplysningsvirksomhet om «internationella frågor».

Utgangspunktet var Samarbetskommitténs sekretær, Herbert Tingsten. Han samarbeidet nå uformelt med Yngve Lorents fra historikermiljøet bak planene om et samtidshistorisk institutt i 1930. Dermed var prosessen med å få samlet ulike krefter innenfor det akademiske miljøet kommet et godt stykke. I et møte Kittredge hadde med sine svenske kontakter i februar 1937 formidlet han at dersom de, fortrinnsvis i samarbeid med *Informationsbyrån Mellanfolkligt Samarbete för Fred*, klarte å etablere en organisasjon for forsknings- og opplysningsvirksomhet for utenrikspolitiske spørsmål, i tråd med RFs program for internasjonale studier, ville stiftelsen være villig til å sprøyte inn betydelige beløp i prosjektet. Miljøet i og rundt Informationsbyrån skilte seg fra dette akademiske miljøet ved å ligge betydelig nærmere de folkelige fredsbevegelsene både i arbeidsform, målgrupper og ideer. Denne motsetningen i politisk og praktisk orientering skulle imidlertid ikke vise seg å by på noen problemer.

Etter møtet i februar gikk arbeidet med den videre planleggingen raskt. Informationsbyrån ble formelt koblet inn og erklærte seg villig til å inngå samarbeid med Samarbetskommittén. Allerede i april 1937 oppnevnte Samarbetskommittén et «arbeidsutvalg» under navnet *Svensk kommitté för utrikespolitisk upplysning*. I januar 1938 bevilget RF 30 000 svenske kroner årlig i tre år til Upplysningskommittén og dens arbeid med utgivelse av *IP* og andre informasjonstiltak. Ganske raskt erstattet denne komiteen den gamle Samarbetskommittén og overtok dennes forpliktelser overfor ISC, uten at det i nevneverdig grad kom forskningen til gode. Fokuset forble på opplysnings- og publiseringsvirksomhet. Denne Upplysningskommittén ble knappe to år senere omdefinert til en egen forsknings- og folkeopplysningsinstitusjon og gitt navnet *Utrikespolitiska institutet* (UI). Dermed ble Sverige det første, og frem til etter andre verdenskrig eneste, skandinaviske landet som fikk etablert en egen institusjon for internasjonale studier.

Mens de tilsynelatende svært sprikende svenske miljøene på kort tid og relativt friksjonsfritt la motsetninger til side og samlet seg om felles innsats i Upplysningskommittén og *IP*, truet politiske motsetninger med å

vingestekke prosjektet i Norge. I mars 1936 henvendte Kittredge seg første gang til Lange med spørsmål om den norske komiteen kunne tenke seg å utvide virkefeltet til også å gjelde opplysningsvirksomhet for å bidra til å skape, eller styrke, en «oplyst opinion».²⁷ Dette var ideer som lå Langes hjerte nær. Det samme gjaldt flere av de andre komitémedlemmene, som delte Langes oppfatning om at det norske folks interesse for og forståelse av verden utenfor lot en hel del tilbake å ønske. Dette var en oppfatning som også lå under det svenske initiativet for et samtidshistorisk institutt, og det gjennomsyrrer Herbert Tingstens analyse av svensk utenrikspolitisk debatt i mellomkrigstiden (Tingsten 1944). I løpet av høsten 1936 knyttet Lange og komiteen til seg historikeren og motdagisten Arne Ordning, som ble tiltenkt rollen som redaktør.

Mens arbeidet med publiseringsarbeidet startet opp under ledelse av Ordning og Lange, pågikk prosessen med å knytte institusjoner og komitémedlemmer til Samordningskomiteen for å imøtekomme kravet fra ISC og RF om å omdanne komiteen til en representativ komité. Det var ikke noen smertefri prosess. Vanskelighetene dreide seg om rekruttering og representasjon i komiteen, men de var uttrykk for en dypereliggende dragkamp om adgang til å drive utenrikspolitisk opplysningsarbeid.

Både Vitenskapsakademiet og Universitetet i Oslo fulgte uten videre oppfordringen om å oppnevne representanter til den omdannede Samordningskomiteen. CMI sa derimot i første omgang nei både til å støtte utgivelsen av *IP* og til å la seg representere i komiteen, som etter årsskiftet endret navn til *Norsk komité for internasjonale studier* (NKIS) for å markere overgangen fra privat forskerkomiteé til representativ komité. Riktig nok endte CMI til slutt med å både gå inn i komiteen med tre representanter og å la *IP* bli sitt hovedorgan. Denne kursendringen kom imidlertid først etter at Edvard Hambro tiltrådte stillingen ved CMI og gikk inn for at instituttet skulle slutte opp om «Langes komité», som den het i interne CMI-dokumenter, og de første numrene av *IP* allerede forelå.

Mistilliten bunnet fra CMIs side dels i misnøye med Langes formelle fremgangsmåte, dels i frykt for at *IP* ville bli en konkurrent til CMIs egen virksomhet og dels i politiske motsetninger.²⁸ Vi skal la de to første momentene ligge, og konsentrere oss om de politiske problemene. Uroen over komiteen, og dermed tidsskriftets, politiske orientering skyldtes at man ved CMI mente at det var for stort innslag av sosialister i NKIS,²⁹ og

27. Chr. L. Langes håndskrevne møtenotater til møte i Norsk samordningskomité for internasjonale studier 10.03.1936. NBO. CLL, 2521: 29.

28. Stenografisk referat, rådsmøte CMI 1937. CMIs arkiv.

29. I realiteten var fordelingen over det politiske spekteret relativt lik, men enkelte av de mer eller mindre venstreorienterte deltagerne, som Arne Ordning og Chr. Lous Lange, var høyt profilerte.

at komiteen derfor ikke ville leve opp til kravet om objektivitet i fremstillingen av utenrikspolitiske forhold. Enkelte mente også at den internasjonale situasjonen i og med den pågående borgerkrigen i Spania og den økende spenningen mellom Tyskland og de andre stormaktene stilte så store krav til forsiktig balansegang på det utenrikspolitiske området at det rett og slett kunne innebære en sikkerhetspolitisk fare for Norge dersom slikt halvoffisielt opplysningsarbeid ble satt i gang.³⁰

Nobelkomiteens formann Fredrik Stang, som også var medlem av CMIs råd, var blant de som uttrykte sterkest skepsis til NKIS og Langes fremstøt.³¹ Dermed er det kanskje mindre overraskende enn det ellers ville vært at Nobelinstituttet, av alle institusjoner, var den andre institusjonen som nektet å la seg representere i NKIS. Til forskjell fra CMI gikk ikke Nobelinstituttet tilbake på denne beslutningen, og ble dermed stående utenfor NKIS til tross for at instituttet støttet komiteen økonomisk og et flertall av NKIS' medlemmer, inkludert formannen Chr. L. Lange og nestformannen Frede Castberg, enten satt i Nobelkomiteen eller var tilknyttet Nobelinstituttet i en av de vitenskapelige stillingene. Nobelinstituttets avslag fikk ikke noen praktisk betydning fordi de aktuelle representantene i stedet ble oppnevnt som representanter for Universitetet eller Vitenskapsakademiet.

Det interessante i denne sammenhengen er at det var i Norge, ikke i Sverige, man fikk politiske stridigheter knyttet til dette arbeidet. Dette til tross for at det svenske miljøet i utgangspunktet på en helt annen måte enn det norske var rekruttert fra uensartede politiske og organisatoriske miljøer. Det forhindret imidlertid ikke at NKIS raskt ble svært slagkraftig. Ikke bare ble *Internasjonal Politikk* en suksess, men den norske forskergruppen markerte seg i forskningsarbeidet tilknyttet ISC. Norske delegater stilte på møtene, og bidrag ble levert til de etterfølgende konferansene. Det norske engasjementet var sterkt nok til at CMI på vegne av NKIS stod som vertskap for den siste internasjonale studiekonferansen som ble arrangert før andre verdenskrigs utbrudd.

1940–1945: Vitenskap og fred i krigens skygge

ISCs konferanse i Bergen i slutten av august 1939 gikk bokstavelig talt av stabelen i skyggen av andre verdenskrigs utbrudd. Mens konferansen nærmet seg, ble det stadig tydeligere at en ny stor krig i Europa var like

30. Dette gjaldt særlig den tidligere statsråden og diplomaten Benjamin Vogt, som var ønsket i komiteen som CMIs representant, men som avsto nettopp på grunn av frykt for manglende objektivitet. Referat fra konferanse 15.03.1937, brev til Lange og Bjørn Helland-Hansen fra Vogt 16.03.1937. CMIs arkiv.

31. Udatert rapport fra Helland-Hansens reise til Oslo 8.–9. desember 1936. CMIs arkiv.

rundt hjørnet. Det førte til at mange deltagere meldte forfall til konferansen, som uunngåelig bar preg av den alvorlige situasjonen. ISC-medlemmene som møtte frem i Bergen var imidlertid ikke innstilt på å la seg knekke. Blant vedtakene som ble gjort var at man skulle fortsette arbeidet på regional basis.

Det innebar at ideen om samlet skandinavisk, eller nordisk, innsats igjen ble vekket til live. CMI påtok seg ansvaret for å lede arbeidet i *Den nordiske programkomité for internasjonale studier*. Under CMIs ledelse ble det vinteren 1940, i begynnelsen av januar og midten av mars, arrangert to rundebordskonferanser.³² På januarmøtet møtte deltagere fra alle de tre skandinaviske land, i mars også noen få finske deltagere. På disse møtene ble det diskutert hvilke konsekvenser krigen ville få for nordisk vitenskap av materiell og åndelig art, hvordan disse problemene kunne møtes, og endelig hvilke bidrag skandinaviske vitenskapsmenn kunne gi til «å klarlegge den internasjonale krise, og dens bidrag til eventuelt å råde bot på den».

Under møtet i Bergen i mars 1940 ble det utarbeidet et program for videre forskningsarbeider, som fordelte seg over økonomiske, demografiske og utenrikspolitiske problemstillinger knyttet til økonomiske konsekvenser for de nordiske landene av stormaktens økonomiske politikk, forholdet mellom Russland og Finland, de nordiske landenes politikk i Folkeforbundet og komparative studier av de nordiske lands utenrikspolitikk. Forskerne som skulle utføre arbeidene var stort sett rekruttert fra miljøene rundt de respektive landenes komiteer for internasjonale studier. For Norge Edvard Hambro, Arnold Ræstad, Arne Ording og Hans Vogt. På svensk side Östen Undén, i tillegg til enkelte yngre forskere og embetsmenn. Igjen skulle virksomheten finansieres av RF, som allerede hadde gitt tilsagn om finansiering (referat fra møte i Programkomiteén 14.03.1940).

Omtrent samtidig flyttet CEIP en del av sitt Europakontor i formodet sikkerhet til CMI i Bergen.³³ Blant annet avså de en sekretær som ble satt til å bistå CMI i sitt arbeid for internasjonale studier så lenge krigen varte. Det skulle vise seg å bli en kortvarig glede.

Det siste møtet i den nordiske programkomiteen, før den møttes igjen i november 1945, ble altså avholdt mindre enn en måned før den tyske invasjonen av Danmark og Norge satte en stopper for arbeidet med internasjonale studier så lenge krigen varte. Igjen sto det svenske miljøet ved UI som det eneste som kunne operere tilnærmedesvis fritt, riktig nok

32. Utlegningen av arbeidet i Den nordiske programkomité for internasjonale studier bygger på kildemateriale i CMIs arkiv i Bergen.

33. Brev Hambro–American Committee for International Studies 04.12.1939. RF. RG 1.1, S 100, B III, F 1020

ikke uten å ta hensyn til sensur og kontroll fra svenske myndigheter, som særlig i krigens første del levde i frykt for tyske represalier.

Under krigen ble UI praktisk talt en ren folkeopplysningsinstitusjon. Dets viktigste rolle ble å drive opplysningsvirksomhet som en motvekt mot den massive propagandaen som flommet inn over Sverige. Også i RF ble Sverige og UI oppfattet som øyer av relativ frihet i et hav av diktatur. Det førte til at UI gjennom hele krigen ble tilført midler fra RF, til tross for at bevilgningene dermed gikk langt ut over de vanlige tidsgrensene og at det fra stiftelsens side gjentatte ganger ble uttrykt misnøye med at UI forsømte forpliktelsene til å drive forskningsarbeid.³⁴ Denne misnøyen var imidlertid ikke sterk nok til å oppveie for følelsen av at UIs opplysningsvirksomhet var av så stor betydning at bevilgningene måtte opprettholdes. Da freden kom, var det slutt på bevilgningene fra RF til UI.

Da Norge og Danmark ble trukket inn i andre verdenskrig, ble det altså satt en foreløpig stopper for det lovende arbeidet som ble utført for å etablere internasjonale studier i Norge. Det samme kan i noe mindre grad sies om Sverige. Flere av de sentrale norske aktørene spilte viktige roller på andre områder under krigen, blant annet som tilknyttet den norske eksilregjeringen. Det gjelder ikke minst Arne Ordning, men også Edvard Hambro, og til en viss grad naturligvis Halvdan Koht. Etter krigens slutt ble arbeidet for internasjonale studier tatt opp igjen og videreført, dels av nye aktører og dels som en kontinuitet fra planarbeidet som ble utført før krigen. De faglige og politiske forutsetningene var likevel endret, i likhet med Norges selvforståelse, så virksomheten ble etter 1945 videreført innenfor til dels andre rammer enn de som var gjeldende frem til 1940.

Avsluttende bemerkninger

Arbeidet med å fremme internasjonale studier i Skandinavia i mellomkrigstiden ble igangsatt og utført i spenningsfeltet mellom drivkrefter innad i de enkelte landene og tunge internasjonale aktører som var opptatt av å bygge transnasjonale nettverk og institusjoner for å fremme den nye vitenskapsdisiplinen internasjonale studier. Virksomheten i Skandinavia må derfor sees som en del av det internasjonale arbeidet for å forme, utvikle og etablere den nye disiplinen. Målet var i ytterste konsekvens å påvirke internasjonal politikk i fredelig og demokratisk retning.

Vi har imidlertid også sett at det finnes kontinuiteter bakover i tid til før første verdenskrig, særlig knyttet til Nobelinstituttet i Norge. Engasjementet som er diskutert i denne artikkelen underbygger dermed den linjen i nyere forskning som legger vekt på at internasjonale studier slik de skjøt

34. Se f.eks. RF-bevilgning og notat 16.01.1942. RAC RF. RG 1.1, S 800, B 10, 96.

fart i mellomkrigstiden bygget på og videreførte tidligere aktivitet på feltet, heller enn å reise seg spontant av første verdenskrigs aske.

Det var enkelte mindre ulikheter i de skandinaviske landenes utvikling, blant annet ved at det i Norge og Danmark i høyere grad enn i Sverige ble henvist åpent til internasjonale studier som en fredssak. Likevel var det i Norge det faktisk kom til politiske motsetninger som truet med å stanse prosjektet da det vel kom i gang mot slutten av 1930-tallet. Utviklingen gikk i noe ulikt tempo i de tre landene. Danmark hadde vært tidligere ute, men ble først tatt igjen av Norge og Sverige. Likevel er hovedtrekket at utviklingen i disse landene var forbløffende parallell i både innhold og retning. Det har sammenheng med at de alle opererte under innflytelse av utenlandske samarbeidspartnere som i bunn og grunn oppfattet de tre skandinaviske landene som én størrelse.

Når de amerikanske filantropiske stiftelsene og deres europeiske samarbeidspartnere la så stor vekt på å få i stand et samarbeid med de skandinaviske miljøene, var det fordi de oppfattet at det i Skandinavia fantes en politisk tradisjon og en politisk kultur som gjorde disse landene attraktive for den nye vitenskapen. Det hang på den ene siden sammen med disse nordeuropeiske småstatenes langvarige tradisjon for fredelig sameksistens, men også deres gjennomgående demokratiske politiske klima og systemer. Dette var i hovedsak et syn på de skandinaviske statene som langt på vei korresponderte med det bildet av disse statene som også dominerte i deres egne politiske og kulturelle eliter.

Om artikkelen

Forfatteren takker redaksjonen og to anonyme fagfeller for konstruktive og fruktbare kommentarer til et tidligere utkast. Artikkelen diskuterer problemstillinger som inngår i forfatterens doktorgradsprosjekt, som ventes fullført i løpet av 2012 og har arbeidstittelen «Uten tendens i noen retning. Internasjonale studier: vitenskap og fredssak i Norge og Sverige 1900–1945». Prosjektet er en del av forskningsprosjektet «Den norske fredstradisjonen» ved Forum for samtidshistorie, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo.

Litteratur

- Ashworth, Lucian M. (2002) Did the Realist-Idealist Great Debate Really Happen?. *International Relations*, 16 (1): 33–51.
- Ashworth, Lucian M. (2006) Where are the Idealists in Interwar International Relations?. *Review of International Studies*, 32: 291–308.

- Bar, Ludwig von (1900) *Der Burenkrieg, die Russifizierung Finnlands, die Haager Friedenskonferenz, und die Errichtung einer internationalen Academie zur Ausgleichung von Streitigkeiten der Staaten*. Hannover: Helwing
- Berg, Roald (1995) *Norge på egen hånd 1905–1920. Norsk utenrikspolitikks historie*, bind 2. Oslo: Universitetsforlaget.
- Carvalho, Benjamin de, Halvard Leira & John M. Hobson (2011) The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1948 and 1919. *Millennium – Journal of International Studies*, 39 (3): 735–758.
- Chr. Michelsens Institutt (1937) *Styrets beretning for 1936*.
- Chr. Michelsens Institutt (1938) *Styrets beretning for 1937*.
- Chr. Michelsens Institutt (1939) *Styrets beretning for 1938*.
- Descamps, Edouard (1900) La fondation Nobel et les Institutions Qu'elle comporte. Projet d'erection d'un Institut Nobel de la Paix. *Bulletins Académie Royale de Belgique* (9–10).
- Elvander, Nils (1961) *Harald Hjärne och Konservatismen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Fisher, Donald (1993) *Fundamental Development of the Social Sciences*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Fure, Odd-Bjørn (1996) *Mellomkrigstid 1920–1940. Norsk utenrikspolitikks historie*, bind 3. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hambro, Edvard (1938) *Norge og Folkeforbundet*. Oslo: Johan Grundt Tanum.
- Hambro, Edvard (1939) *Forskning og fredsarbeide*. Bergen: CMI.
- Karl, Barry D. (1997) Philanthropy and the Maintenance of Democratic Elites. *Minerva*, 35: 207–220.
- Kjellén, Rudolf (1905) *Stormakterna. Konturer kring samtidens storpolitik*. Stockholm: Geber.
- Kjellén, Rudolf (1914) *Samtidens stormakter*. Stockholm: Geber.
- Knutsen, Torbjørn (2007) En tapt generasjon? IP-fagets utvikling før første verdenskrig. *Internasjonal Politikk*, 65 (3): 9–44.
- Koht, Halvdan (1964) Norsk komité for varig fred 1915–1917. *Historisk tidsskrift*, 43: 37–58.
- Kyllingstad, Jon (2008) «Menneskeåndens universalitet». *Instituttet for sammenlignende kulturforskning 1917–1940. Ideene, institusjonen og forskningen*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Leira, Halvard & Iver B. Neumann (2005) *Aktiv og avventende. Utenrikstjenestens liv 1905–2005*. Oslo: Pax.
- Leira, Halvard & Iver B. Neumann (2007) Internasjonal Politikk i Norge. En disiplins fremvekst i første halvdel av 1900-tallet. *Internasjonal Politikk*, 65 (2): 141–171.
- Long, David (2006) Who Killed the International Studies Conference?. *Review of International Studies*, 32: 603–622
- Nobelkomiteen (1904) *Nobelkomiteens årsberetning for 1903/1904*.
- Nobelkomiteen (1906) *Nobelkomiteens årsberetning for 1905*.
- Nobelkomiteen (1929) *Nobelkomiteens årsberetning for 1928*.
- Omang, Reidar (1959) *Norsk utenrikstjeneste. Stormfulle tider 1913–1928*. Oslo: Gyldendal.
- Osiander, Andreas (1998) Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited. *International Studies Quarterly*, 42 (3): 409–432.

- Parmaar, Inderjeet (2002) Anglo-American Elites in the Interwar Years: Idealism and Power in the Intellectual Roots of Chatham House and the Council of Foreign Relations. *International Relations*, 16 (1): 53–75.
- Parmaar, Inderjeet (2004) *Think Tanks and Power in Foreign Policy*. Houndmills: Palgrave.
- Rietzler, Katharina (2011) Experts for Peace: Structures and Motivations of Philanthropic Internationalism in the Interwar Years. I Danel Laqua (red.) *Internationalism Reconfigured*. London: I. B. Tauris (45–66).
- Ringsby, Per Jostein (2010) *40 års kamp for fred*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Rockefeller Foundation (1934) *Annual Report 1933*.
- Schmidt, Brian C. (1998) Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations. *International Studies Quarterly*, 42 (3): 433–459.
- Schmidt, Brian C. (2002) Anarchy, World Politics and the Birth of a Discipline: American International Relations, Pluralist Theory and the Myth of Interwar Idealism. *International Relations*, 16 (1): 9–31.
- Sjøqvist, Viggo (1976) *Peter Munch. Manden – politikerens – historikeren*. København: Gyldendal.
- Skaug, Arne (1937) Fluctuations in Migration from Norway since 1900, Compared with other Countries, and Causes of these Fluctuations (Development in Trade, Social Conditions etc.). *Norwegian Memorandum No. 1, International Studies Conference on Peaceful Change*. Paris: ISC.
- Skjoldager, Karen Gram & Øyvind Tønnesson (2008) Unity and Divergence: Scandinavian Internationalism, 1914–1921. *Contemporary European History*, 17 (3): 301–324.
- Steine, Bjørn Arne (2005a): *Sigurd Ibsen. Nasjon, politikk og kultur*. Oslo: Voksenåsen AS.
- Steine, Bjørn Arne (2005b): Forskning og formidling for fred 1900–1950. *Historisk tidsskrift*, 84 (2): 257–274.
- Stråth, Bo (2005) *Union och demokrati*. Stockholm: Nya Doxa.
- Thue, Fredrik W. (1997a) Statsvitenskapen 50 år – et kapittel av norsk samfunnsvitenskaps historie. *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 13 (3): 187–214.
- Thue, Fredrik W. (1997b) *Empirisme og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thue, Fredrik W. (2006): *In Quest of a Democratic Social Order. The Americanization of Norwegian Social Science 1918–197*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Tingsten, Herbert (1944) *Svensk utrikesdebatt mellan världskriget*. Stockholm: Kooperativa förbundet.
- Tønnesson, Øyvind (2005a) Internasjonalisten Christian L. Lange – representant for en norsk fredstradisjon?. *Historisk tidsskrift*, 84 (2): 311–324.
- Tønnesson, Øyvind (2005b) Christian Lous Lange. I Olav Njølstad (red.) *Norske nobelprisvinnere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Utrikespolitiska instituttet (1953): *Utrikespolitiska instituttet 1938–1953*. Stockholm: UI.
- Wright, F. Chalmers (1937) *The International Studies Conference. Origins – Functions – Organisation*. Paris: IIIC.